

نالێ

له کلاورپوژنه‌ی

شيعره کانيه وه

عه‌بدولرحمان زه‌نگنه

سال هات و سال چوو ... تا له سه‌ره‌تای سالی ١٩٧٦ ی زاینیدا ، به یارمه‌تی مامۆستای ئازیزم شوکور مسته‌فا ، له گۆفاری کۆری زانیاری کورد له به‌غدا ، به (مصحح) دامه‌زرام . ئه‌و پوژگاره ئه‌دیبه و زانای پر شانازی میله‌ته‌ی کورد ، مامۆستا مه‌سه‌وود محمه‌د ، سه‌رۆکی کۆری زانیاری بوو . هه‌لێکی دیکه‌ی به‌نرخیشم به‌وه بۆ ره‌خسا ، که ماله‌که‌ی من و مای دۆستی هه‌میشه له یادم ، دکتۆر ئه‌وره‌حماني حاجی ماره‌ف ، له گه‌ره‌کی مه‌نسووری به‌غدا بووین و سۆزی له خزمه‌تی مامۆستا مه‌سه‌ووددا به یه‌ک ئۆتۆمبیل بۆ کۆر ده‌چووین و به تانوپۆی ریگادا زانیاریمان له زه‌ریای بیرێ ئه‌و مامۆستایه هه‌له‌ده‌هینجا . ئه‌وه‌ی زیاتر سه‌رنجی راده‌کیشام ، بارانی هه‌ورینی به خووهره‌می ئه‌و زاته بوو سه‌باره‌ت به جیهانی شیعری (نالێ) . هه‌ر ئه‌و کاته‌ش زایه‌له‌ی موناژه‌ره‌کانی پیشووی باوکه‌م زیاتر له میشکه‌دا ره‌نگی ده‌دایه‌وه‌و ده‌خارا . بۆچوونه‌کانی ئیستاشم له مه‌ر جیهانی شیعری نالی، زاده‌ی بیرێ ئه‌و دوو سه‌رده‌مه‌ن .

بیگومان « زیه‌کی » و « ژیری » دوو به‌هره‌ی له یه‌ک جودان ، هه‌ر کامیک له‌م دووانه له یه‌کیکدا خۆی بنوی،

زۆر جار له‌گه‌ڵ چه‌که‌ره‌کردنی کازیوه‌ی به‌ره‌به‌یانی شه‌ودا ، له ده‌نگی نزاو پارانه‌وه‌و گریانێ باوکه‌م به ئاگا ده‌هاتمه‌وه ، خه‌و له چاو مه‌زرا ، زۆرم لا سه‌یر بوو ، زانیه‌کی ئایینی و ده‌ستریه‌یه‌کی ئه‌وتۆ که زۆربه‌ی خه‌لکی گه‌ره‌ک و ته‌نانه‌ت دۆستانی دوورو نزیکێ شاری که‌رکووکیش ، ده‌س به سنگه‌وه‌ بۆی ده‌وه‌ستن ، شه‌وانه به ده‌ست کتیه ئاوا داماوو بیده‌سه‌لات و زه‌لیله ؟ زیاتر گمه‌ی ئاوازه نه‌رمه‌که‌ی به‌ده‌م شکۆفه‌ کردنی شیعری کوردی ئاویتته‌کراوی شیعری عه‌ره‌بی و فارسی ، ته‌زووی به هه‌موو له‌شمدا ده‌گوزهراند :

فه‌یاضی ریاضی گۆل و میهر و مول و له‌علی
ئه‌ی شه‌وقی روخ و ده‌وقی له‌بت ذائقه به‌خشا

ته‌نانه‌ت له موناژه‌ره‌و کۆرو به‌زمی چه‌فتانه‌ی نیو مه‌لایاندا ، باوکه‌م شوهره‌سواری گۆره‌پانی شیعره‌کانی سه‌نایی ، جه‌لالوودینی رۆمی ، هوما ، نالی ، مه‌حوی ، بیخود و مه‌وله‌وی بوو . داخه‌که‌م ته‌مه‌نی سالانی شێستی ئه‌و سه‌رده‌مه‌م ، له ئاستی ئه‌م ته‌رزه شیعرا نه‌دا که‌م مه‌وداو کۆله‌وار بوون .

ئەوتۆن ، بوونەتە مایەى مقۆمقۆو گۆرەپانى ململانىى
سەر زارو کۆرى شاعیر و ئەدیب و لاپەرەى گۆفارو
رۆژنامەکان و خەلکىكى زۆرى گیرۆدەى داوہ ئاشکراو
پەنھانەکانى خۆى کردووہو تا ئىستاش کەس نەیتوانیوہ
شوین پىی ھەلگرى :

نەظمى « نالى » ميثلى ئاو و ئاوينە رەنگى نىيە
دوو رووہ بۆ سەيرى خاطر : يەک خەفى يەک ئاشکار
مەبەستى باسەکەمان دوا ديوانى « نالى » يە ، بە
ليکۆلینەوہو ليکدانەوہى مامۆستا عەبدولکەرىمى
مودەررىس و فاتىح عەبدولکەرىم و پياچوونەوہى
محەمەدى مەلاکەرىم .

ئەم ديوانە تا ئىستا سى جار لە چاپ دراوہتەوہ ،
ئەگەریش لە گەل ديوانە چاپکراوہکانى دیکەى ناليدا
بەراورد بکرى ، ئەوا بە چاکترین و بە پىزترین ديوانى

ئەو يەکە بە ھەرەوہرو خاترجەم دەبى ، خۆ ئەگەر ھەردوو
بە ھەرکە پیکەوہ لە کەسيکدا سەر ھەلدەن ، ئەوا ئەو
کەسە بليمەت و زاناو داناو فەيلەسووف و شاعيرىكى
وہک حەزرەتى « نالى » ى لى ھەلدەکەوئى .

ديوانى نالى ، زەريايەكى بىبن و پۆى ئەوتۆيە ، تەنانەت
مەلەوانى کارامەش خۆى لە شەپۆلى رازى ماناي نيو
شيعرەکانى دەرباز ناکات . بۆيە تا ئىستاش چەندىن
ديوان لەسەر ديوان(١) و رەخنە لەسەر رەخنەى
بيئاکام و بۆچوونى جۆراوجۆرى لە سەر بلاو
کراوہتەوہ(٢) و بىھوودە کەس پەى بە مەبەستى
شيعرەکانى نەبردووہو تا ئىستاش ھەر لە سمکۆلانى
خۆى نەکەوتووہو بۆ کەس رام نەکراوہ .

شيعرە خۆرسکەکانى نالى دياردەيەكى نوئى و
کيشوهرىكى بەرىن و ريباز و فيرگەيەكى سەربەخۆى

نالی دهمژمیردری ، سهره‌رای ئه و هه‌له و کهم و کوورپیهی که تئیدا به‌دی ده‌کری ، چ له رووی ساغکردنه‌وه و مانا لیکدانه‌وهی وشه‌کان و چ له رووی بۆچوونی تایبه‌تی خۆیان‌وه .

من له‌گه‌ل کاکه حه‌مه‌ی مامۆستا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌رپیس پیکه‌وه به دوو قۆلی له سالی ۱۹۷۶ دا یه‌که‌م چاپی دیوانه‌که‌ی (نالی) مان (تصحیح) کردوه ، له نزیکه‌وه ئاگاداری زۆربه‌ی لایه‌نه‌کانی چاپکردنی ئه و دیوانه‌م . کاکه حه‌مه‌ چه‌ندین جار لای من و لای ئه و مامۆستا به‌رێزانه‌ی کۆری زانیاری کورد، ئه‌وه‌ی درکاندوه که باوکی به‌رێزیان واته مامۆستا (عه‌بدولکه‌ریمی موده‌رپیس) تاقه‌تی ئه و جۆره کارانه‌ی نه‌ماوه و به لایه زۆری (کاکه حه‌مه و کاک فاتیح) ی برای ئه‌گه‌ر مانای شیعرێکیان بۆ ساغ نه‌کرا بێته‌وه ، هانایان بۆ مامۆستا بردوه و ئه‌ویش دلی نه‌شکاندوه و سه‌ری شتیکی بۆ دهرخستوه . ئیتر نازانم چۆن نیوی ئه و زاته‌یان به نارها کردۆته قه‌لغانی بیروباوه‌رو بۆچوونه تایبه‌تییه‌کانی خۆیان ؟ که به دنیاییه‌وه ده‌لیم مامۆستا لێ بێئاگایه ! با ئه و هه‌وره چلکانه بێسه‌روبه‌رییه‌ی بآلی به‌سه‌ر هه‌موو لایه‌نه‌کانی ژیانماندا کیشاوه و پێوه‌ی ده‌تلیینه‌وه ، هه‌ر نه‌بی با ئه‌ده‌به‌که‌مانی به پاراوی لێ بپارێزین و به دهردی ئه‌وانی دیکه‌ی نه‌به‌ین . ئه‌وه‌ی له دوورو نزیکه‌وه مامۆستای ناسیبی زۆر چاک ده‌زانئ ئه و زاته پیرۆزه موریدی رێبازی ته‌ریقه‌تی خواپه‌رستی و خۆی به خزمه‌تکاری مه‌درسه‌ی چه‌زهرتی شیخ عه‌بدولقادری گه‌یلانی ده‌زانئ (۳). جارها خۆم له خزمه‌تی مامۆستا شوکور مسته‌فاو مامۆستا هیمن و باوکی ره‌حمه‌تیمدا ، چوومه‌ته زیاره‌تی مامۆستا ، له خه‌لوه‌تخانه‌که‌ی خۆی له مزگه‌وتی شیخ عه‌بدولقادری گه‌یلانی له به‌غدا ، که له هه‌فته‌یه‌کدا شه‌ش شه‌وی له و خه‌لوه‌تگایه‌دا ده‌گوزهرینئ و تاکه یه‌ک شه‌وی ده‌چیته‌وه ناو ماڵ و منداڵ . مامۆستا له‌نیو داب و نه‌ریتی خواپه‌رستی و رموزاتی ته‌سه‌وفدا ، فه‌ره‌ه‌نگیکی بێخه‌وشی نیو کتێبخانه‌ی کوردیه‌. ئیتر چۆن ریی تی ده‌چئ ، زاتیکی ئه‌وتۆ هیرش بباته سه‌ر ئه و چینه‌ی که خۆی به بچووکه و خزمه‌تکاری ئه و رێبازه بزانی ! . له کاتی‌کدا شیخ عه‌بدولقادری گه‌یلانی (غه‌وئی ئه‌عظم) هه‌میشه قیبه‌لگای هه‌موو ئه‌هلی دآ و ئه‌ویندارانی رێگای خواپه‌رستی بووه ، به هه‌موو توێژو چینه‌کانیه‌وه ، بۆ

یه‌لگه‌یش با پروانینه به‌یتی (۱۴) ی لاپه‌ره‌ی (۵۵۴) ی ئه‌م دیوانه ؛

صۆفی ریایه خه‌لوه‌تی ، بێنی به‌هاری کرد
هاته دهرئ له سایه‌ی چایه‌ر ، حه‌سایه‌وه

ئه و دوو برایه له لیکدانه‌وه‌ی مانای شیعره‌که‌دا ده‌لین :
[چایه‌ر : به‌هاریه‌ند ، ته‌ویله .. واته : صۆفی بۆ ریا
خۆی له خه‌لوه‌دا حه‌شار دابوو . هه‌رکه بۆنی به‌هاری
کرد ، هاته دهر و خۆی له سیبه‌ری ته‌ویله رزگار کرد
..... هتد] (۴).

کئ له و بروایه‌دایه مامۆستا ، خه‌لوه‌تی صۆفی به ته‌ویله‌ی
ئاژه‌ل ناو بردبئ ؟! . به مه‌رجئ سه‌رجه‌می شیعره‌که نه
باس و نه خواسی وشه‌ی «ته‌ویله» ی ، نه له دوورو نه له
نزیکه‌وه تئیدا نییه . ئه و برا به‌رێزانه بۆ شوین گومکئ
کردن، هه‌ر بۆ ئه‌وه‌ی مانای شیعره‌که له گه‌ل بیروباوه‌رو
بۆچوونه تایبه‌تییه‌کانی خۆیاندا بگونجین ، وشه‌ی
(چایه‌ر) یان به به‌هاریه‌ند و ته‌ویله مانا لیکداوته‌وه ،
که روون و ئاشکرایه (به‌هاریه‌ند) و (ته‌ویله) ش
دوو شتی لیک جودان و نه له دوورو نه له نزیکه‌وه
په‌یوه‌ندیان به وشه‌ی (چایه‌ر) وه نییه . کئ بئ نه‌زانئ
وشه‌ی (چایه‌ر) مانای فریز و هه‌رێز و چیمه‌ن هتد
ده‌گریته‌وه ؟.

با پروانینه مانا لیکدانه‌وه‌ی به‌یتی شه‌شه‌می شیعره‌ی
ل : (۴۵۷) که ده‌لئ :

به نه‌هری که‌وئه‌رو شیرو عه‌سه‌ل چه‌ند تینوهه صۆفی
له‌بی (نالی) دوچه‌ندان بۆ له‌بانی له‌علی موشتاقه

ئه و برا به‌رێزانه ده‌لین :

[... صۆفیه‌کان هه‌رچه‌ند به دیمه‌ن خواپه‌رستن ، به‌لام
له راستیدا به دوا‌ی ماده‌دا ئه‌گه‌رین و دلدارانیش
هه‌رچه‌نده به دیمه‌ن ویلی دوا‌ی هه‌واو ئاره‌زووی نه‌فسن ،
به‌لام له راستیدا به دوا‌ی ره‌حه‌تی رۆحدا ئه‌گه‌رین ،
که‌واته عیشقی راسته‌قینه‌و خوایی لای ئه‌مانه ، نه‌ک
لای صۆفیه‌کان] . ته‌نها پرسیاریک ئاراسته‌ی ئه و دوو
برا به‌رێزه و خوینه‌ری ئازیزی ده‌که‌م : به پئی کام
پئودانگ و نه‌ریتی کۆمه‌لایه‌تی و به گویره‌ی کام رێبازی
فه‌لسه‌فی ، که‌سئ له دووی هه‌واو ئاره‌زووی نه‌فس و
ده‌روون بگه‌رئ ئه و که‌سه شه‌یدای ئارامی گیان و
ره‌حه‌تی رۆحه‌و چۆن چۆنی ئه و جۆره که‌سانه عاشقی

راسته‌قینه‌ی خواین؟! . لهو بروایه‌شدا نیم مه‌لاو
زانایه‌کی وه‌کوو نالی مانای نایه‌تی « إن النفس لأمارة
بالسوء إلا ما رحم ربی » ی نه‌زانیبی!

با بزاین مه‌به‌ستی نالی له مانای شیعرمه‌کی پیشوو
چییه؟. نالی ده‌لی: سو‌فی به نه‌هری که‌و‌ته‌رو شیر و
عه‌س‌لی نیو به‌ه‌شت تینویتی ناشکی، چونکه له
بنه‌رمتدا نه‌و جو‌ره شتانه، مه‌به‌ست و نامانجی سو‌فی
نین، به‌لکوو دووه‌ینده تامه‌رزوو موشتاقی پاداشتی
چیژی لئوی وه‌ک له‌علی خو‌شه‌ویسته‌که‌یه‌تی، که
خو‌شه‌ویستییه‌کی مه‌جازی و دووره له هه‌موو هه‌واو
ئاره‌زوویه‌کی دهررونی و گشت جو‌ره مادیاتیکه‌وه،
مه‌به‌ستیش لهو سو‌فیییه له هه‌ردوو شیعرمه‌که‌دا خودی
(نالی) خو‌یه‌تی، نه‌ک که‌سیکی دیکه، که تیکرای
شیعرمه‌که باسی نه‌وینی خو‌ی و نه‌وینداره‌که‌یمان بو
ده‌کا. نه‌گه‌ر نالی له سه‌ره‌تای شیعرمه‌که‌دا له بری (به)
وشه‌ی (بو‌ی) به‌کار به‌ینابایه‌ واته: بو نه‌هری که‌و‌ته‌رو
شیرو عه‌سه‌ل چند تینووه... هتد، له‌وانه بوو مانا
لیکدانه‌وه‌که‌ی نه‌وان بری راستی تیدا بووایه. ده‌بی
نه‌ویش له یاد نه‌که‌ین که جیاوازی سه‌ره‌کی نیوان
نه‌وینی مه‌جازی و نه‌وینی حه‌قیقی به یه‌ک گه‌یشتنه،
نه‌وینی مه‌جازی به پیچه‌وانه‌ی نه‌وینی حه‌قیقیه‌وه، به
هیچ کلوجیک به یه‌ک گه‌یشتنی تیدا به دی ناکری و

نه‌ویندار چاوهروانی هیچ پاداشتیکی نییه، ته‌نیا خودی
خو‌شه‌ویسته‌که خو‌ی نه‌بی، که ده‌یه‌وی وه‌کوو دل‌ویه
ئاویک له نیو زه‌ریای نه‌وینی خو‌شه‌ویسته‌که‌یدا
بتویته‌وه، وه‌کوو به‌سه‌ره‌تای نه‌و سئ په‌روانه‌ی که
جاری یه‌که‌میان ده‌بی رو‌شنایی وگری مؤم به‌دی
بکه‌ن و ده‌س به‌جی شه‌یدای ده‌بن و یه‌کتکیان ده‌نیرن
که هه‌والی راستییان بو به‌ینیتته‌وه، نه‌ویش ده‌رواو له
دووره‌وه نیگایه‌ک له مؤمه‌که ده‌کاو پاشان هه‌ست و
نه‌ستی خو‌ی بو هاوه‌له‌کانی ده‌گی‌ریتته‌وه، نه‌وانیش به‌و
سه‌رگوزه‌شته‌یه قایل نابن و په‌پوله‌ی دووه‌م ده‌نیرن،
نه‌و ده‌روا له نزیکه‌وه به ده‌وری مؤمه‌که‌دا ده‌خولیتته‌وه
تینی مؤمه‌که به دل‌ه خورپی ده‌گی‌ریتته‌وه، به‌م وه‌لامه‌ش
ئارام نابنه‌وه‌و په‌پوله‌ی سییه‌م ده‌نیرن، نه‌میان ده‌روا
له ده‌وری مؤمه‌که ده‌گه‌ری و سو‌ور... سو‌ور... تا خو‌ی
ئاویته‌ی گری مؤمه‌که ده‌کاو ده‌سووتی و دادمه‌رکیته‌وه،
بوول و لاشه‌که‌ی له نیو گریه‌ی ئاگره‌که‌دا سو‌ور
دادمه‌گه‌ری و ره‌نگی ئاگره‌که ده‌گری، که هاوه‌له‌کانی
چاویان به‌م دیمه‌نه ده‌که‌وی، ده‌س به جی دابین ده‌بن و
ده‌لین: په‌پوله‌ی سییه‌م هه‌والی راسته‌قینه‌ی بو
هیناینه‌وه، ئیتر به ته‌واوه‌تی ئوقره ده‌گرن و ئارام
ده‌بنه‌وه. نه‌مه‌یه نه‌و نه‌وینه‌ی که حه‌زره‌تی نالی باسی
لیوه ده‌کا. نه‌وینی نالی هیند ساکارو ساده نه‌بووه تا
ببیته بنیشته‌خو‌شه‌ی ده‌می نه‌م و نه‌و، نه‌وینیکه هه‌ر
وه‌کوو خودی شیعرمه‌کانی نالی وایه:

یه‌ک ره‌نگم و بی‌ره‌نگم و ره‌نگین به هه‌موو ره‌نگ
به‌م ره‌نگه ده‌بی ره‌نگ رژی عیشقی حه‌قیقی
نه‌ده‌بوایه کاکه حه‌مه‌و کاک فاتیح کاریکی نه‌وتو بکه‌ن
تا دلی زاتیکی وه‌کوو ماموستای به‌ه‌ه‌شتی « سه‌یید
تاهیری هاشمی » له خو‌یان بره‌نجین تا بلی:
ماموستا عه‌بدولکه‌ریمی موده‌رپریس به‌خو‌رای شهرحی
له (نالی) کردووه «...» (۵). هه‌زار سلاو له گیانی پاکی
ماموستا هیمن بی، که نه‌ویش له‌مه‌ر دیوانه‌که
ناره‌زایی خو‌ی دهرده‌بری و ده‌لی: «... حه‌یفه نه‌و
که‌سه‌ی له (نالی) ناگا، تیی بگا، لئی گه‌ری با تیی
نه‌گا...» (۶).

بو سه‌لماندنی بو‌چوونه‌که‌م و بو زیاتر دل‌نیا‌بوونیش، با
بروانینه مانای لیکدانه‌وه‌ی به‌یتی (۳۶) ی لاپه‌ره
(۴۳۲) ی دیوانه‌که که هه‌ر خو‌یان ماناو بو‌چوونه‌که‌ی
پیشوو خو‌یان پووچه‌ل ده‌که‌نه‌وه:

حیفظت شهبان و ئیمه رهمو ئه و له عینه گورگ
ئهم نهفسه گورگه میسه له گه ل ئه و بهد ئه ختیره

ئه و برایانه ده لاین : [شهبان : شوان . رهمه :
رهوهک، گه له . گورگه میس : گورگ له پیستی مه ردا (۷).
ههروه ها ده لاین : ئه ی پیغه مبه ری خودا ! پارێزگاریی تو
شوانی ئیمه یه و ئیمه ش میگه لین و شهیتانیش وهک
گورگ له مه لاسدایه و نهفسی به دکرداریش که وهک
گورگه له پیستی مه ردا، بووه به دزدهسه کی شهیتانی
شووم ... هتد] .

باشه ئه مه یان چه نی به چه نه ؟ له لایه که وه ده لاین ئه وه ی
دوای هه وای (نفس) که وتبێ ، هه ر ئه و عاشقی
راسته قینه ی خواییه ، له م لاشه وه بوچوونه که ی
پیشوویان بیر ده چیته وه و (نفس) به به دکار و گورگی
نیو میگه ل و دزدهسه کی شهیتانی شووم نیو دمه بن .
نهک هه ر ئه مه به لکه ده میان به لگه ی له م بابه تانه ی تیدایه .
ئهم دوو برا به ریزه ، هه و ل و کو ششیکی زوریان داوه که
به پیی بوچوون و بیروباوه ریکی تایبه تی (نالی) به
خه لکی بناسین . له لایه کی دیکه شه وه ده میانه و ئی ئه وه
بسه لاین که (نالی) ئه و شیعه ره به رزانه ی ، به سه ر
(حه بیبه) و (محبوبه) ناوێکدا هه لداوه (۸). هه ر
به مه شه وه نه وه ستاون ، له م لاشه وه (نایسه) ناوێکیان
بو قوت کردو ته وه ، که گوایه دلێ به ویشه وه بووه (۹). تو
بلێی زانایه کی ئایینه رومرو پایه به رزیکی وه کوو (نالی)

که ناوبانگی هه موو ولات و ته نانه ت دهره وه ی ولاتیشی
گرتبیته وه ، ئه وه منده ره وش ت نزم بووبی به ئاشکرا و به
رۆژی نیوه رۆ شیعه ری به سه ر کیژه کوردیکی کویره
دیه کی وه کوو (مالیاوا) دا هه لدا بی . « ئه گه ر راست بی
مالیاوا گوندیکی ئه و دهوروبه ره ی شاره زوور بووبی » که
خه لکی گونده که موو به موو یه کتریان ناسیبی و
خویشی مه لای ئه و گونده بووبی !؟ ئه مه که ی له
کوومه لگه ی کورده واریی ئیستا و به ر له سه دو په نجا سالی
پیش ئیستا دا با و بووه ؟. ئهم ته رزه ره فتارانه له له
زاتیکی ئایینه رومرو سو فی و ئه دیب و فه یله سوو فیکی
وه کوو چه زرمتی (نالی) ناوه شیته وه ، ئیمه ش دوو چاری
هه له یه کی گه وره ده بین ، ئه گه ر (فاسۆن) و (جاو) ی
به ر له سه دو په نجا ساله ، به گه زو مه تری ئیستا
بیوین . نهک هه ر نالی ، بگره هه موو که له شاعیره کانی
کورد له سه ر ریتبازی سو فیگه ری و به تایبه تیش له سه ر
ته ریه تی نه قشبه ندی بوون . مه لای جزیری ، نالی ،
مه حوی ، قانیع ، بیخود ، مه وله وی ، ره نجووری ،
زه بوونی ، شیخ ئه حمه دی شا که لی ، مه لا ئه حمه دی
قازی ، ... هتد . نهک هه ر کورد بگره گه وره شاعیرانی
عه ره ب و فارس و تورکیش موریدو عارف و سو فی
ته ریه تی خوا په رستی بوون . بو به لگه بروانه
شیعه ره کانی جه لالو ددینی رومی ، شیخ مو حیددینی
عه ره بی ، مه نسووری حه للاج ، فه ریده ددینی عه تтар ،
حافظ و سه عدی شیرازی ، ده ده حه مدی ، هوما ...
هتد .

له لاپه ره (۶۰۰) ی دیوانه که دا ، (نالی) به ئاشکرا ،
ریتبازی ته ریه ته که ی خویمان بو ده ستنیشان و ده کات و
بانگی نه قشبه ندیتی خویمان به گویدا ده دا و ده لی :

له عه کسی زاتی بی رمنگت ، هه تا که ی دیده رمنگین بی
جنوونی له یل و مه یلی نه قشبه ندی ، عه کسی ئه سما بی ؟
مه گه ر هه ر یاری نه قشینم ، بیته نه قشبه ندی دل
که نه قشی رمنگی غهیری ئه و به ئاوی دیده شو رابی (۱۰)

با پیشه کی بزاین کاکه حه مه و کاک فاتیح چی ده لاین :
[.... شییتی مه جنوون دراوته پال له یلاو ئه لاین به هوی
له یلاوه شییت بووه ، به پیچه وانه ی ناوه که یه وه شییتی
نییه ، عاقلییه و دلدار شییت نابی ، ئیددیعی مه یل و
خۆشه ویستی نه قشبه ندیش بو خوا و بو پیر که
ناوه که ی وا ئه گه یه نی وینه و یادیان له دلای نه قشه ، به
پیچه وانه ی ناوه که یه وه ، درۆیه و راستی تیا نییه .]

با بزانی مانای شیعرمه که وایه و نالی له دژی نه‌قشبه‌ندی دهدوی (وهکوو کاکه همه و کاک فاتیح باسی لیوه ده‌که‌ن)، یان به پیچه‌وانه‌وه به نه‌قشیدا هه‌لیداوه ؟!

وشه‌ی (عه‌کس) له به‌یتی یه‌که‌مدا به دوو مانا به کار هاتوو ، (عه‌کس) ی دیری یه‌که‌م به مانای وینه‌و (عه‌کس) ی دیری دوهم به واتای (پیچه‌وانه) وه هاتوو. پیچه‌وانه‌ی وشه‌ی (مه‌یلی نه‌قشبه‌ندی) ده‌بیته (بیمه‌یلی نه‌قشبه‌ندی) و پیچه‌وانه‌ی (جنوون) واته شی‌تی ، ده‌بیته (مرۆفیکی ئاسایی). ئەگەر قه‌یسی سیاستاره‌ی عامری (مه‌جنوون) وه‌ک هه‌ر مرۆفیکی ئاسایی ، دلدارییه‌که‌ی له گه‌ل له‌یلادا به ژن و می‌ردایه‌تی و هاوسه‌ری کۆتایی به‌هاتبایه ، هه‌لبه‌ته شی‌تو شه‌یدای له‌یلا نه‌ده‌بوو و ناوی نه‌ده‌زراو نه‌ده‌بوو مایه‌ی شی‌عری شاعیران و قبیله‌گای ئه‌وینداران و ده‌بوونه ژن و می‌ردیکی ئاسایی. بۆیه فه‌یله‌سووفیک ده‌لی : « الحب الفاشل هو ذلک الحب الذی ینتهی بالزواج ». واته دلداری سهرنه‌که‌وتوو، ئەو جوړه دلدارییه‌یه که به هاوسه‌ری و ژن و می‌ردایه‌تی کۆتایی دی . سه‌رجه‌می مانای شی‌عره‌که‌ی وای لی دی : نالی دلی بۆ مورشیده‌که‌ی جو‌ش ده‌سینی و تاسه‌ی بینینی ده‌کاو ده‌لی چۆن (مه‌جنوون) له دووری له‌یلا شی‌ت و سه‌رگه‌ردان بوو ، منیش له بیمه‌یلی

زاتیکی وه‌ک تو ، پیشه‌م شین و گریان و چاوم به فرمی‌سکی خوینین ره‌نگینه‌و خه‌ریکه به دهردی ئەو ده‌چم . به‌لام هیواو ئاواتم یاری نه‌قشبه‌ندیمه‌و چاوه‌ری لوتفی ئەوم ، که به نه‌قشی خۆی دلم نه‌قشین بکات و به خۆشه‌ویستی خۆی بیرازینته‌وه ، ئەگەر پی‌شتریش دلم به هه‌ر گونا‌ه و پارایی یه‌کیش ته‌نرا بی ، ئەوا به ئاوی دیده ده‌یشۆم ، تا به جوانی نه‌قشی خۆشه‌ویستی ئەو برازینته‌وه‌و هه‌میشه سه‌رگه‌رمی خۆشه‌ویستی ئەو بی .

با وه‌لامدانه‌وه‌ی ئەم پرسیارانه‌و چه‌ندانای دیکه‌ش ، به خوینه‌ری نازیزی بسپیرین . ئەومش له یاد نه‌که‌ین کاره‌که‌ی کاکه همه‌و کاک فاتیح، له به‌راوردکردنی دیوانه چاپکراو و ده‌سنووسه‌کانی (نالی) دا ، کاریکی دانسقه و بی‌وینهن و جیده‌ستی ماندووبوونیان به هه‌موو لاپه‌ره‌یه‌که‌وه دیارو ئاشکرایه ، هه‌ر ئەم به‌راورد کردنه‌ش بره‌وی به کاره‌که‌ی ئەم دوو برا به‌ریزه داوه و له‌وانی دیکه‌ی جودا کردۆته‌وه . ته‌نانه‌ت هه‌ر ئەم لایه‌نه‌ش بوو به هه‌وینی تو‌ژینه‌وه‌ی ئەم باسه‌و زاده‌ی بیروبوچوونی ئەم لیکۆلینه‌وه‌یه‌م له مه‌ر دیوانی (نالی) . گومانیشم له‌وه‌دا نییه ، که هه‌ویری شی‌عری نالی ئاوی زۆر ده‌کیشی و ته‌نانه‌ت له‌گه‌ل ره‌وتی رۆژگاردا ، بوچوونی فراوانترو مانای قوولتری لی دهرده‌که‌وی . بی‌گومان له‌وانه‌شه بوچوونه‌کانی منیش پر به پیستی مه‌به‌سته‌کانی (نالی) نه‌بن و لادان و که‌م و کوورپیه‌کی زۆری تیدا بن . ده‌بی ئەومش له یاد نه‌که‌ین که نالی وشه‌ی ئەوتۆی به‌کاره‌یناوه که زۆر مانا هه‌له‌گرن ، گرنگی لیکۆلینه‌وه‌و تو‌ژینه‌وه‌ش له‌وه‌دایه که مانا تیرو ته‌سه‌ل و پر به پیسته‌که‌ی خۆی بۆ بدۆزینه‌وه که نالی مه‌به‌ستی بووه ، ئەگه‌ر نا ، ئەوه دووچاری داوی خه‌یالی شی‌عره‌کانی ده‌بین و له جیهانی نالی داده‌برین :

(نالی) به داوه شه‌عری ده‌قیقی خه‌یالی شی‌عیر
بۆ ئەوه‌که‌سه‌ی که شاعیره سه‌د داوی نایه‌وه

تو‌ژینه‌وه‌ش له مه‌ر دیوانی نالی ، ویریای زمانی کوردی ، پیوستیه‌کی ته‌واوی به زانینی زمانی عه‌ره‌بی و فارسی و بگره‌ تورکیش هه‌یه ، ته‌نانه‌ت پیوستی به شاره‌زایی‌یه‌کی فراوانی رموزاتی (تصوف) و نایه‌ته‌کانی قورئانی پیرۆز و فه‌رمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ر

پهراویزهکان

ههیه . هههنگاو ههلهینانیکیش له مهردیوانی نالی له زادهی بیری ئەم بۆچوونانهوه ههلهقهوولابن و ، رمچاوی ئەولایهنانهیان نهکردبێ ، له جیهانی نالی دادهبچرین و کارهکەش لاسهنگ وکورت دههینێ . مهرجی سههرهکیش لهم تهرزمهکارانهدا ، ئەوهیه که دهبێ مرو لهگهله خۆیدا راستگۆو دل و دهرهون و زمانی له یهکهوه نزیک بن و خهکی نهکاته بهردهباز و دهسکه لای بیروباوهرو بۆچوونه تایبهتییهکانی خۆی ، ئەگه نا ، کارهکی بیبایهخ دهبێ و رهنجی به فیرۆ دهروا .

سوید

۱۹۹۲/۱۲/۱۲

- ۱- چاپی یهکهمی ئەم دیوانه له سالی (۱۹۷۶) دا و چاپی دووهم له سالی ۱۹۸۵ و چاپی سێیهم له سالی (۱۹۸۹) له چاپ دراوهتهوه .
- ۲- دیوانی « نالی » وکی راسته ؟ عهبدولخالق مهعرووف ، بهغدا ، سالی ۱۹۸۴ ، (نیوی چاپخانهکهی دیار نییه) .
- ۳- پروانه پیشهکی کتیبی « چهپکه گولی له گولزاری عوثماني » له نووسینی ماموستا عهبدولکهريمی مودهپرپیس ، له ههلبهسته بهسۆز و خوش و پر و اتاکانی ههزرهتی شیخ محهمه عوثمان سیراجوددینی نهقشبهندی ، له کۆکردنهوهو ئامادهکردن و لهسهه نووسینی عهبدوللا مستهفا سالح (فهنايي) ، چاپخانهی ئەلحهوادث ، بهغدا ۱۹۹۱ .
- ۴- (بههاربهند) و (تهویله) ههردووکی جیی ههسانهوهی و لاخ و ئازهلن ، تهها جیاوازییهک له نیوانیاندا ئەوهیه که (تهویله) بۆ سههراو سۆلهی زستان و (بههاربهند) ، ناوهکی ها بهخۆیهوه ، تهویلهیهکی سههراوهو ئاوه لایه ، بۆ بههار و هاوین و سهههتای پاییز ، که دنیا گهرم دادهگهڕێ ، به کار دههینرێ .
- ۵- ماموستای کورد ، ژماره (۱۵) ی پاییزی ۱۹۹۲ ، لاپههه (۱۱) .
- ۶- ههمان سههراوهو ژمارهه لاپههه پێشوو .
- ۷- مانای وشهی (گورگه میش) به ههله لیکدراوهتهوه ، که دهلێن : [گورگهه له پێستی مهردایه] . راستیهکهی بهو سهگه دهوتری که فیری دزی دهبێ و وهکوو گورگ دهمی چهشه دهبێ و بهرخ و قهله و مریشک دهخواو برینداریان دهکا ، بهوهشا دهناسریتهوه ، چونکه گورگ ملی چهند ئازهلێ دهشکینێ و یهکیکیان دهبا ، ئەمیان وا ناکا ، ئیتر خهکی ئاوايي دهکونه پاریزی تا دهیدۆزنهوهو به گهلهکۆمه دهیکوژن .
- ۸- پروانه لاپههه (۳۴ و ۳۵) ی دیوانهکهی نالی .
- ۹- ههمان سههراوهی پێشوو ، لاپههه (۳۲) .
- ۱۰- له دیوانهکهدا به ههله نووسراوهتهوه ، له بهر پروناکیی پهراویزهکهی خوارهوه ، سههرلهنوێ دامرشتووهتهوه .